

**Криміналістична характеристика порушення правил безпеки
дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують
транспортними засобами**

Ігор Федчак¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2026	Право	343.98

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18734610>

Анотація. Мета дослідження полягає у формуванні та науковому обґрунтуванні криміналістичної характеристики зазначеної категорії правопорушень як підґрунтя для підвищення ефективності розслідування і оцінювання доказів. Об'єктом дослідження являються суспільні відносини та практичні закономірності слідоутворення і доказування, що виникають під час порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. В статті визначено науково-прикладне значення криміналістичної характеристики порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, як системи типових закономірностей події, що забезпечує цілеспрямоване формування версій і раціональне планування першочергових процесуальних дій. Обґрунтовано, що вирішальною умовою ефективного доказування постає своєчасна фіксація слідів у зовнішньому середовищі місця події та у внутрішньому середовищі транспортного засобу, оскільки дорожня обстановка швидко змінюється, а цифрові носії даних можуть бути перезаписані. Встановлено, що структура криміналістичної характеристики має включати обстановку і умови події, механізм і спосіб порушення, слідову картину, особу водія та поведінкові чинники, а також технічні аспекти експлуатації, які впливають на керованість і можливість уникнення наслідків. Доведено, що тактичні рішення слідчого повинні бути узгоджені з експертними дослідженнями, насамперед автотехнічними, трасологічними та судово медичними, разом із цим необхідним є раннє вилучення відеоматеріалів і даних реєстраторів як джерела об'єктивізації часової лінії, швидкісних режимів і маневрів. Обґрунтовано доцільність використання підходів процесного управління для координації дій слідчої оперативної групи, що підвищує контроль ризиків втрати доказової інформації і забезпечує відтворюваність рішень. Встановлено, що системне зіставлення слідової картини, висновків експертів, показань свідків і цифрових даних надає можливість перевіряти альтернативні версії, зокрема щодо технічної несправності, порушення пріоритету або впливу умов дорожнього середовища, та формувати профілактичні пропозиції для державних органів влади і власників інфраструктури. Разом із цим виконано узагальнення сучасних наукових підходів до елементів характеристики, де уточнено роль обстановки як активного чинника

¹ ORCID ID 0000-0002-4539-5988

Декан факультету № 1

(з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України)

Львівський державний університет внутрішніх справ

(м. Львів, Україна)

механізму події, а також показано, що предмет доказування охоплює не лише транспортний засіб, але і сукупність матеріальних та електронних джерел відомостей.

Ключові слова: криміналістична характеристика, порушення правил дорожнього руху, експлуатація транспорту, обстановка події, механізм дорожньої події

Forensic characteristics of violations of road safety rules or transport operation by persons driving vehicles

Abstract. The purpose of the study is to form and scientifically substantiate the forensic characteristics of the specified category of offenses as a basis for increasing the efficiency of the investigation and evaluation of evidence. The object of the study is social relations and practical patterns of trace formation and evidence that arise during violations of road safety rules or transport operation by persons driving vehicles. The article defines the scientific and applied significance of the forensic characteristics of violations of road safety rules or transport operation by persons driving vehicles as a system of typical patterns of the event, which ensures the purposeful formation of versions and rational planning of priority procedural actions. It is substantiated that the decisive condition for effective evidence is the timely fixation of traces in the external environment of the scene of the incident and in the internal environment of the vehicle, since the road situation changes rapidly, and digital data carriers can be overwritten. It is established that the structure of the forensic characteristic should include the circumstances and conditions of the event, the mechanism and method of the violation, the trace picture, the driver's personality and behavioral factors, as well as technical aspects of operation that affect controllability and the possibility of avoiding consequences. It is proven that the investigator's tactical decisions must be coordinated with expert studies, primarily auto-technical, traceological and forensic, along with this it is necessary to early extract video materials and data from recorders as a source of objectification of the timeline, speed regimes and maneuvers. The feasibility of using process management approaches to coordinate the actions of the investigative operational group is substantiated, which increases control over the risks of loss of evidentiary information and ensures the reproducibility of decisions. It was established that the systematic comparison of the trace picture, expert conclusions, witness statements and digital data provides an opportunity to verify alternative versions, in particular regarding technical malfunction, violation of priority or influence of road environment conditions, and to formulate preventive proposals for state authorities and infrastructure owners. At the same time, a generalization of modern scientific approaches to the elements of the characteristic was carried out, where the role of the situation as an active factor in the mechanism of the event was clarified, and it was also shown that the subject of evidence covers not only the vehicle, but also a set of material and electronic sources of information.

Keywords: forensic characteristic, violation of traffic rules, transport operation, situation of the event, mechanism of the road accident.

Вступ

Актуальність проблеми. Актуальність теми зумовлена тим, що такі події належать до найбільш суспільно небезпечних правопорушень у повсякденному житті. Вони призводять до загибелі та травмування людей, тривалого лікування і втрати працездатності, значних матеріальних збитків, а також до зростання соціальної напруги, оскільки потерпілі та їхні родини очікують швидкої і справедливої реакції державних органів влади. Разом із цим дорожній рух постає складною системою взаємодії людини, техніки та зовнішнього середовища, зокрема стану дороги, освітлення, погоди, інтенсивності потоку, організації руху, видимості та дорожньої інфраструктури. В такого роду умовах причинно-наслідкові зв'язки не рідко є багатофакторними, а помилки на

старті розслідування призводять до втрати слідів, спотворення обстановки та конфліктів між учасниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасне наукове опрацювання криміналістичної характеристики порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, у вітчизняній криміналістиці формується як окремий напрям, що поєднує теорію типових закономірностей слідоутворення з практичними потребами розслідування [1-10]. До прикладу, Ю. Нагорняк [1] систематизує стан наукової розробки цієї проблематики та акцентує увагу на тому, що дослідження криміналістичної характеристики мають прикладне значення саме на етапі побудови версій і планування першочергових дій, коли будь-яке зволікання призводить до втрати об'єктивної інформації у зовнішньому середовищі місця події та у внутрішньому середовищі транспортного засобу. Разом із цим змістовним підґрунтям для уточнення структури криміналістичної характеристики виступають праці, присвячені їй окремим елементам. В. Коваленко [3] розкриває предмет та обстановку як елементи криміналістичної характеристики відповідних порушень, підкреслюючи, що предмет у криміналістичному розумінні не зводиться лише до транспортного засобу як матеріального об'єкта. Водночас обстановка як окрема складова криміналістичної характеристики отримує детальніший розвиток у дослідженні В. Коломійця [4]. В. Коломієць [4] зазначає, що обстановка у справах цієї категорії повинна розглядатися не лише як тло події, а як активний елемент механізму, що впливає на момент виникнення небезпеки та на доступні водієві варіанти реагування.

Мета дослідження полягає у формуванні та науковому обґрунтуванні криміналістичної характеристики зазначеної категорії правопорушень як підґрунтя для підвищення ефективності розслідування і оцінювання доказів. Об'єктом дослідження являються суспільні відносини та практичні закономірності слідоутворення і доказування, що виникають під час порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами.

Результати

Криміналістична характеристика порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, являється системним описом типових закономірностей такого правопорушення, що допомагає швидко перейти від загальної події до конкретних перевірваних версій. Разом із цим вона формує підґрунтя для розуміння механізму події, ролі кожного учасника, впливу зовнішнього середовища, наприклад стану дороги, освітлення, погоди, організації руху, видимості, а також впливу внутрішнього середовища транспортного засобу, наприклад технічного стану гальмівної системи, шин, рульового керування, систем освітлення (табл.1).

Таблиця 1

Структура криміналістичної характеристики та її практичне значення

Складова	Розкриття змісту та практична користь	Типові джерела відомостей, що підлягають фіксації і оцінюванню
Обстановка і умови події	Опис місця, часу, інтенсивності руху, видимості, дорожніх знаків, розмітки, особливостей рельєфу, наявності перехресть, пішохідних переходів, зупинок громадського транспорту. Така деталізація допомагає пояснити, чому водій міг обрати певний режим руху, чому виникла небезпека, а також	Протокол огляду місця події, фото і відеофіксація, схеми та прив'язка до місцевості, дані про освітлення, погодні умови, стан покриття, наявність ямковості, слизькості, забруднень, дані дорожніх служб про ремонтні роботи і тимчасову організацію руху

	які фактори могли сприяти помилці або порушенню	
Механізм події	Встановлення послідовності дій учасників, моменту виникнення небезпеки, реакції водія, траєкторій руху, швидкості, дистанції, можливості уникнення зіткнення або наїзду. Механізм події надає основу для причинно наслідкового аналізу та дозволяє відокремити випадкові фактори від визначальних	Автотехнічна експертиза, транспортно трасологічні дослідження, сліди гальмування і ковзання, деформації транспортних засобів, дані відеоспостереження, записи з відеореєстратора, відомості про фази світлофора, опитування очевидців з уточненням точки спостереження
Спосіб порушення правил	Виявлення типового способу, наприклад перевищення безпечної швидкості, неправильний вибір дистанції, виїзд на зустрічний напрям, проїзд на заборонний сигнал, обгін у забороненому місці, недотримання пріоритету, порушення правил проїзду пішохідного переходу. Спосіб порушення допомагає виділити ключові докази, які підтверджують саме порушення, а не лише факт події	Дані про швидкість і режим руху з технічних пристроїв, показання свідків, аналіз дорожньої ситуації, відеозаписи, результати експертиз, протоколи огляду транспортного засобу, дані про дорожні знаки і розмітку на момент події
Особа водія і поведінкові фактори	Аналіз водійського досвіду, типових помилок, психофізіологічного стану, втоми, відволікання, ризикової манери керування, можливого сп'яніння, використання мобільного телефону. Така складова допомагає оцінити мотиви, пояснення, лінію поведінки після події, зокрема спроби уникнути відповідальності	Медичні огляди, результати токсикологічних досліджень, дані з мобільного телефону щодо активності в момент події, записи з камер у салоні або зовнішніх камер, показання пасажирів, службові характеристики водія, інформація про режим праці та відпочинку для професійних водіїв

Сформовано автором

Криміналістична характеристика дозволяє описати типові ситуації виникнення подій і типові комплекси слідів, які формуються залежно від виду контакту і поведінки транспортного засобу. Водночас події цієї категорії не обмежуються лише фактом зіткнення, оскільки юридично значущими стають ознаки порушення правил, реальна можливість запобігти наслідкам, ступінь небезпеки, передбачуваність дій інших учасників, а також дотримання вимог експлуатації, наприклад справність гальм, світлових приладів, шин, кермового механізму. Разом із цим сліди виникають як у зовнішньому середовищі, на дорожньому покритті, узбіччі, огороженнях, знаках, так і у внутрішньому середовищі транспортного засобу, у салоні, на кермі, ременях безпеки, подушках безпеки, сидіннях, а їх правильне тлумачення дозволяє відновити послідовність подій навіть тоді, коли учасники дають суперечливі пояснення (табл.2).

Таблиця 2

Типові слідові комплекси у справах про порушення правил дорожнього руху і експлуатації транспорту

Носій слідів	Що саме підлягає пошуку і детальній фіксації	Які обставини можна встановити під час аналізу
Дорожнє покриття і узбіччя	Сліди гальмування, сліди юза, сліди ковзання, подряпини від металевих елементів, сліди рідини, уламки скла і пластика, деталі освітлювальних приладів, нашарування ґрунту, сліди протектора з особливими дефектами.	Орієнтовна швидкість і інтенсивність гальмування, момент початку реакції водія, напрям руху до контакту і після нього, місце первинного зіткнення, можливий занос, технічні дефекти

	Фіксація потребує прив'язки до нерухомих орієнтирів, вимірювання відстаней, визначення напрямку і конфігурації слідів	коліс або підвіски, послідовність контактів, зокрема вторинні удари
Транспортний засіб, зовнішні пошкодження	Деформації кузова, висота і форма вм'ятин, розриви, подряпини, лакофарбові нашарування, сліди контакту з перешкодою, характер руйнування скла, стан фар і поворотників, положення дзеркал, сліди на шинах і дисках	Тип контакту, точка удару, напрям ударного імпульсу, можливість зміни положення транспортного засобу після контакту, відповідність заявленої версії водія реальній картині, а також наявність або відсутність ознак попереднього ремонту, що може впливати на безпеку
Транспортний засіб, внутрішні сліди	Сліди на кермі, ременях безпеки, подушках безпеки, панелі приладів, сидіннях, сліди біологічного походження, мікрочастинки скла на одязі і у салоні, пошкодження внутрішніх елементів, положення важелів і перемикачів	Хто перебував за кермом, чи був пристебнутий ремінь безпеки, характер рухів водія під час удару, приблизна сила удару, взаєморозташування пасажирів, узгодженість травм із розташуванням у салоні, а також можливі ознаки того, що хтось намагався змінити обстановку
Потерпілий і його одяг	Розташування саден, синців, переломів, характер розривів одягу, нашарування бруду, фарби, скла, відбитки протектора, сліди контакту з деталями транспортного засобу	Механізм травмування, положення потерпілого у момент контакту, напрям дії сили, наявність вторинних контактів, відповідність травм заявленій версії, а також можливість відмежувати травми, отримані під час події, від попередніх ушкоджень
Дорожня інфраструктура і прилеглі об'єкти	Сліди на огороженнях, знаках, опорах, деревах, стінах, елементах зупинок, стан світлофора, сліди фарби, відламки деталей. Потрібна фіксація висоти слідів і кута контакту	Траєкторія транспортного засобу, точка виїзду за межі проїзної частини, послідовність зіткнень, наявність факторів, що обмежували огляд, а також перевірка версій щодо раптової перешкоди або вимушеного маневру

Сформовано автором

Окремий аспект стосується тактики першочергових слідчих дій, їх взаємозв'язку з експертними дослідженнями та управління доказовими ризиками. Так, це категорія проваджень, де час є критичним ресурсом, оскільки дорожня обстановка швидко змінюється, сліди знищуються транспортним потоком і погодою, учасники можуть узгоджувати позиції, а технічний стан транспортного засобу здатний змінюватися через евакуацію або ремонт. Водночас сучасні джерела інформації, наприклад відеореєстратори, системи навігації, записи камер у зовнішньому середовищі, журнали технічного обслуговування, дають потужні можливості, але лише за умови правильного вилучення, збереження і оцінювання. Криміналістична характеристика тут надає чіткий напрям, які об'єкти вилучати першими, які питання ставити експертам, як забезпечити неперервність зберігання речових доказів, як перевірити альтернативні причини, наприклад технічну несправність, раптовий маневр іншого учасника, неправильно організований рух на ділянці дороги (табл.3).

Таблиця 3

Першочергові процесуальні та організаційні дії з орієнтацією на доказування

Дія	Мета, ключові питання і очікуваний результат	Типові помилки і способи їх попередження
Огляд місця події з повною фіксацією	Максимально точне документування обстановки, розташування	Неповна фотофіксація без масштабів і прив'язки, відсутність загальних

	транспортних засобів, потерпілих, слідів гальмування, уламків, дорожніх знаків, розмітки, освітлення. Результат має дозволити відтворити обстановку без повторного виїзду, навіть якщо ділянку швидко відновлять або приберуть	планів, ігнорування тимчасових знаків, відсутність фіксації видимості і оглядовості. Запобігання включає використання послідовної зйомки, прив'язку до нерухомих орієнтирів, фіксацію умов у момент огляду і резервне копіювання матеріалів
Виявлення і вилучення слідів і мікрооб'єктів	Забезпечення збереження уламків, скла, пластика, лакофарбових нашарувань, слідів протектора, біологічних слідів, що можуть пов'язати конкретний транспортний засіб із місцем події або потерпілим. Результат надає матеріальну основу для трасологічних і товарознавчих досліджень	Змішування уламків без маркування, відсутність упаковки, що запобігає втратам, недооцінка мікрочастинок на одязі потерпілого. Запобігання включає окреме пакування, маркування, опис місця виявлення, належні умови зберігання і контроль доступу
Огляд транспортного засобу і фіксація технічного стану	Встановлення справності гальмівної системи, шин, освітлювальних приладів, рульового керування, наявності слідів ремонту, стану ременів безпеки і подушок безпеки. Результат дозволяє відмежувати порушення правил руху від порушення правил експлуатації, а також перевірити заяви про несправність	Проведення огляду після ремонту або без фіксації стану на момент виявлення, відсутність залучення спеціаліста, неповне документування внутрішніх слідів. Запобігання включає швидке накладення обмежень на зміну стану, залучення фахівця, детальну фотофіксацію вузлів
Робота зі свідками і учасниками	Оперативне встановлення кола очевидців, уточнення точки спостереження, умов видимості, відстані, послідовності подій. Результат має дати узгоджені або виявлено суперечливі деталі, що стануть підставою для перевірки версій	Пізні допити після впливу обговорень, навідні запитання, ігнорування перевірки реальної можливості спостереження. Запобігання включає фіксацію первинних пояснень, перевірку свідчень на місці, відтворення видимості в аналогічних умовах
Вилучення цифрових даних і відеоматеріалів	Отримання даних відеореєстраторів, камер спостереження, навігаційних журналів, даних про зв'язок і активність мобільних пристроїв у релевантний проміжок часу. Результат дозволяє об'єктивізувати швидкість, напрям, сигнали світлофора, маневри і часову лінію події	Втрата записів через автоматичне перезаписування, копіювання без збереження метаданих, відсутність належного документування походження файлів. Запобігання включає швидке вилучення носіїв, створення копій з перевіркою цілісності, фіксацію джерела і часу отримання, належне зберігання

Сформовано автором

Підсумовуючи, зазначимо, що криміналістична характеристика порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, являється практично значущою науковою основою для встановлення механізму події, причинно-наслідкових зв'язків і ролі кожного учасника, оскільки вона поєднує типові слідові комплекси у зовнішньому середовищі дороги та у внутрішньому середовищі транспортного засобу, а також надає чіткий напрям для побудови версій, визначення пріоритетів першочергових дій і коректної постановки питань експертам, що в результаті підвищує обґрунтованість доказування і якість профілактичних висновків.

Висновки

Таким чином, практична важливість криміналістичної характеристики полягає у тому, що вона надає слідчому і експерту чітке підґрунття для побудови версій і планування першочергових дій. Вона охоплює типові способи порушення правил, характерні сліди на місці події та транспортному засобі, закономірності утворення

ушкоджень у потерпілих, типові помилки водія, а також типові форми протидії встановленню істини, наприклад зміна деталей, вплив на свідків, спроби представити технічну несправність як первинну причину. Водночас сучасна експлуатація транспорту все більше спирається на електронні системи, реєстратори, телеметрію, відеоспостереження, мобільні дані, що розширює доказові можливості, але вимагає спеціальних навичок фіксації, вилучення та оцінювання цифрових слідів у внутрішньому середовищі транспортного засобу і в зовнішньому середовищі дорожньої інфраструктури. Криміналістична характеристика допомагає узгодити роботу слідства та експертних досліджень, мінімізувати втрату інформації в перші години, точніше встановити механізм події, ступінь вини та роль кожного учасника, а також сформулювати обґрунтовані пропозиції щодо профілактики подібних порушень у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нагорняк, Ю. В. Стан наукової розробки криміналістичної характеристики порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами . *Юридичний науковий електронний журнал*, 3,2024. 470-475
2. Живко, З., Шевченко, Н., & Леськів, Г. Особливості визначення ролі лідера в системі управління проектами через сучасні технології оцінки його діяльності . *Цифрова економіка та економічна безпека*, (5 (20),2025. 261-265
3. Коваленко, В. В. Предмет та обстановка як елементи криміналістичної характеристики порушень правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами . *Європейські перспективи*, 2,2021. 69-76
4. Коломієць, В. В. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами . *Українська поліцейстика, теорія, законодавство, практика*, 2 (4),2022. 33-36
5. Нагорняк, Ю. В. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами . *Право і суспільство*, 5,2018. 206-211
6. Піддубна, А. В. Проблемні питання взаємодії під час розслідування порушень правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту . *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2 (94),2021. 311-324
7. Шилепницький П.І., Зибарева О.В. Державно-приватне партнерство: польський досвід. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6872>
8. Зибарева О.В., Палагнюк С.Ю. Інтеграція цифрових трансформацій в систему управління конкурентними перевагами підприємства. *Ефективна економіка*. 2025. №6. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/6748>
9. Штангрет А., Силкін О. Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. № 9(37), 2024. *Наукові інновації та передові технології*. С. 227-237. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-227-237](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-227-237)
10. Штангрет А., Силкін О., Шляхетко В. Трудова міграція як зовнішня загроза для кадрової безпеки підприємства. № 10(38), 2024. *Наукові інновації та передові технології*. С. 190-201. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10\(38\)-190-201](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10(38)-190-201)